

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Stanisław Łagodziński

**Sądowo-prokuratorska praktyka ścigania
przestępstw nieumyślnego
spowodowania śmierci człowieka
(art. 155 k.k.)**

Warszawa 2011

Spis treści :

I. Wstęp.....	1
II. Przedmiot i metoda badania, dobór materiału aktowego	3
III. Statystyczny obraz zagrożenia przestępstwem nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka	5
IV. Regulacje prawnokarne przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka w polskich kodeksach karnych oraz ustawodawstwie karnym wybranych państw europejskich	12
V. Wyniki badania empirycznego	23
1. Czyn i zachowania sprawcze, strony konfliktu	23
2. Postępowanie przygotowawcze, jego poziom i sposób zakończenia	29
3. Postępowanie sądowe, oceny prawnokarne czynu, wymiar kary	40
VI. Uwagi końcowe.....	42

I. Wstęp

Przedmiotowa informacja dotycząca praktyki ścigania nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka jest częścią składową realizowanego tematu obejmującego praktykę ścigania karnego czterech typów przestępstw, których zamierzonym skutkiem bądź następstwem sprawczego zachowania jest śmierć człowieka. Są to przestępstwa: zabójstwa (art. 148 § 1 – 4 k.k.), nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka (art. 155 k.k.) oraz spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i brania udziału w bójce lub pobiciu (art. 156 § 3 i 158 § 3 k.k.), których następstwem jest śmierć człowieka. Takie tematyczne zainteresowanie praktyką ścigania karnego wymienionych typów czynów zabronionych wynika z kilku im wspólnych przesłanek, a to:

- minimalizowania odpowiedzialności karnej sprawcy z wyraźnym pokrzywdzeniem ofiary;
- podobieństwa błędów popełnianych w prowadzeniu czynności dowodowo-wykrywczych, co jest podstawą wspomnianego pokrzywdzenia ofiary;
- istotnej liczebności tych przestępstw w grupie ustawowych typów czynów zabronionych przeciwko życiu.

Podobne typy przestępstw przeciwko życiu jak: dzieciobójstwo, zabójstwo eutanatyczne czy też namowa lub pomoc do samobójstwa, mają statystycznie charakter śladowy i inny jest też ich ciężar gatunkowy w ogólnym obrazie przestępczości przeciwko życiu. Dwa spośród tych typów przestępstw, a to: ciężki uszczerbek na zdrowiu oraz branie udziału w bójce lub pobiciu, których następstwem jest śmierć człowieka, były przedmiotem badań aktowych prowadzonych w Instytucie, co dało asumpt do podjęcia badania pozostałych przestępstw oraz wspólnego, zbiorczego opracowania o praktyce ich ścigania karnego. Dalszym argumentem przemawiającym za potrzebą takiego wspólnego opracowania wydaje się być i to, że podobna tendencja minimalizowania odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa przeciwko życiu, cechuje również doktrynę i judykaturę. Dowodem zaś tego są poglądy eliminujące z oceny pojęcia niebezpiecznego przedmiotu sposób jego użycia, a również poglądy o braku podstaw do stosowania przepisów ustawy o zbiegu kumulatywnym przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, gdy jego czynem wyjściowym jest zamiar

naruszenia nietykalności cielesnej bądź spowodowania lekkiego uszczerbku na zdrowiu¹. Godną bliższej uwagi jest również analiza statystyki interesującej nas przestępczości, wskazująca na zachodzącą ujemną dysproporcję między ilością skazań a ilością osób podejrzanych stwierdzonych przestępstw w grupie najpoważniejszych przestępstw oraz dysproporcje dodatnią skazań za przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka.

¹ Post.SN z 3-I-2006 r. sygn. II KK 80/05 OSNKW 2006 poz. 38; w doktrynie możliwość zbiegu kumulatywnego art. 155 k.k. z przepisami art.157§ 2 lub 217§ 1 k.k. pomijana jest najczęściej milczeniem.

II. Przedmiot i metoda badania, dobór materiału aktowego

Badanie sądowno-prokuratorskiej praktyki ścigania karnego określonego typu przestępstwa wymaga immanentnie prowadzenia jej na podstawie prawomocnie zakończonych spraw karnych. Czyn zabroniony stypizowany w art. 155 k.k. podlega w postępowaniu sądowym – zgodnie z art. 24 §1 k.p.k. – właściwości rzeczowej sądu rejonowego i w okresie obowiązywania kodyfikacji karnych z 1997 r. właściwość ta nie ulegała zmianom nowelizacyjnym. W okresie ostatniego dziesięciolecia notowano na terenie kraju w stosunku rocznym po około:

- 180 tego rodzaju przestępstw oraz
- 160 ujawnionych sprawców i
- 220 skazań.

Ta dysproporcja skazań w stosunku do ujawnionych sprawców (osób oskarżonych), notowana w dłuższym okresie czasu wskazuje dowodnie, iż za ten typ przestępstwa zostają skazane osoby oskarżone o inne bardziej surowe przestępstwa przeciwko życiu. Szczegółowe w tym zakresie informacje wraz z współczynnikiem skazań w stosunku do osób podejrzanych (oskarżonych) w poszczególnych grupach przestępczości, zamieszczono w dalszej części opracowania. Uwzględniając powyższe liczebności stwierdzonych przestępstw, osób podejrzanych i skazań, zdecydowano się na objęcie badaniem wszystkich dostępnych spraw zakończonych prawomocnie w postępowaniu sądowym w 2009 roku, w których przypisano oskarżonemu popełnienie przestępstwa przewidzianego w art. 155 k.k. Celem uzyskania stosownego materiału badawczego zwrócono się do prezesów sądów okręgowych o nadesłanie prawomocnie zakończonych w 2009 r. akt wspomnianych spraw karnych. W wyniku tego otrzymano i poddano badaniom akta 86 spraw, w których zapadły prawomocne rozstrzygnięcia przeciwko 93 oskarżonym. Postępowania te dotyczyły przestępstw popełnionych w nieodległej przeszłości i tak:

w 2009 r. – 25 przestępstw,

w 2008 r. – 44 przestępstwa,

w 2007 r. – 11 przestępstw, zaś pozostałe 6 w latach 2006, 2005 i 2003.

Uzyskane do badania sprawy pochodziły z następujących apelacji:

Białystok – 4,

Gdańsk – 14,

Katowice – 7,

Kraków – 12,

Lublin – 10,

Łódź – 6,

Poznań – 1,

Rzeszów – 3,

Szczecin – 2,

Warszawa – 9,

Wrocław – 18.

Uwzględniając przytoczoną liczbę badanych rozstrzygnięć sądowych, sprawy te stanowiły połowę zapadających każdego roku skazań za przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, co zdaje się stanowić materiał dostatecznie reprezentatywny do podejmowania uogólniających ocen o praktyce ścigania karnego analizowanego typu przestępstwa. Wyniki prowadzonego badania dokumentowano ankietą oddzielnie dla każdej sprawy, zwracając uwagę na takie zagadnienia jak sprawność i dogłębność postępowania, uwarunkowania kryminologiczne przestępstwa, zachowania sprawcze i naruszane zasady ostrożności, obrażenia cielesne prowadzące do skutku śmiertelnego, problem współdziałania prowadzącego postępowania z medykiem sądowym i opiniowania medycznego, a także zasadność podejmowanych rozstrzygnięć merytorycznych.

III. Statystyczny obraz zagrożenia przestępstwem nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka

Prowadzenie badania określonego typu przestępstwa oraz praktyki jego ścigania karnego, wymaga również wiedzy o statystycznych rozmiarach tej przestępczości i przestępstw rodzajowo zbliżonych. Odnosząc to zainteresowanie do przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, przestępstwami rodzajowo bliskimi będą te ustawowe typy czynów zabronionych z rozdziału przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, w których śmierć człowieka jako ustawowe znamię czynu była zamiarem albo też następstwem sprawczych zachowań przeciwko życiu i zdrowiu. Pomijając określone art. 115 § 3 k.k. zasady podobieństwa przestępstw, tudzież wszystkie inne typy czynów zabronionych, do których znamion należy śmierć człowieka, zainteresowanie to ze wspomnianych względów pragmatycznych ograniczono do przestępstw zabójstwa, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i przestępstw bójkowych, których następstwem była śmierć człowieka. Tylko wśród tej grupy przestępstw możliwa jest w postępowaniu sądowym ich wzajemna „statystyczna migracja”, poprzez zmianę oceny prawnej czynu zarzuconego sprawcy, najczęściej na przepis łagodniejszy tj. art. 155 k.k. Taki obraz badanego zjawiska społecznego jakim jest przestępczość w jego nasileniu, wzajemnych relacjach i tendencjach rozwojowych pozwala śledzić i relacjonować policyjna statystyka przestępstw stwierdzonych, oparta na wynikach zakończonych postępowań przygotowawczych oraz statystyka skazań Ministerstwa Sprawiedliwości relacjonująca prawomocne skazania oskarżonych. Należy mieć również na uwadze, iż oba te rodzaje statystyki kreślą obraz liczbowy tożsamy typów przestępstw, jednakże w różnym historycznie czasie ich popełnienia. Czynny zabronione ujęte statystyką policyjną, stają się przedmiotem statystyki sądowej dopiero po ich prawomocnym rozpoznaniu w postępowaniu sądowym i jest to zjawisko permanentne.

Dane statystyczne w tym zakresie, jakie zamieszczono poniżej w tabelach 1-5, pozwalają na przyjęcie, iż w okresie ostatniego dziesięciolecia, średnio w stosunku rocznym popełniane są na terenie kraju:

- 954 przestępstwa zabójstwa;

- 178 przestępstw nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka;
- 144 przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym;
- 84 przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym.

Wszystkie te przestępstwa – przy ich niekiedy zróżnicowanym nasileniu w poszczególnych latach – cechuje na ogół tendencja spadkowa. Tendencja spadkowa dotyczyła również ogólnej przestępczości oraz przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu.

Zapadające w postępowaniu sądowym rozstrzygnięcia merytoryczne, to obok orzeczeń o winie i karze również orzeczenia uwalniające od winy, jeżeli w ocenie sądu dowody przedstawione przez oskarżyciela publicznego nie potwierdzają zasadności oskarżenia. Okoliczność ta w powiązaniu z różnym historycznie czasem zaistnienia zdarzeń relacjonowanych pojęciami osoba podejrzana i skazana, powoduje iż obie te liczebności nie bilansują się statystycznie. Najczęściej występujące w postępowaniu sądowym zmiany oceny prawnokarnej czynu zarzuconego sprawcy, to przyjęcie kwalifikacji prawnej z art.156 § 3 lub 155 k.k. w miejsce zarzuconego przestępstwa zabójstwa, bądź też kwalifikacji prawnej z art. 155 k.k. w miejsce zarzuconego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym. Te właśnie okoliczności są zasadniczym powodem, iż w przestępstwie zabójstwa współczynnik skazań w stosunku do osób podejrzanych kształtuje się na poziomie 57%, zaś w przestępstwie nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka na poziomie 133%. Na ile zmiany te mają uzasadnienie w materiale dowodowym sprawy i warunkowane są określonymi błędami postępowania karnego, może odpowiedzieć badanie aktowe spraw karnych interesujących nas typów przestępstw.

Tabela 1. Nieumyślne spowodowanie śmierci art. 155 k.k.

Rok	Przestępstwa stwierdzone	Podejrzani	skazani	
			I. b.	stosunek procentowy do osób podejrzanych
2000	190	160	213	133,1
2001	153	155	214	138,0
2002	167	158	197	124,6
2003	171	155	190	122,5
2004	207	196	239	121,9
2005	201	191	262	137,1
2006	207	188	235	125,0
2007	170	163	200	123,4
2008	182	158	242	153,1
2009	167	150	207	138,0
2010	142	123	203	165,0
Łącznie	1.957	1.797	2.402	133,6

Tabela 2. Zabójstwo – art. 148 § 1 – 4 k.k.

Rok	Przestępstwo stwierdzone			Podejrzani	Skazani	
	Ogółem	w tym usiłowane	stosunek procentowy do dokonanych		I. b.	Stosunek procentowy do osób podejrzanych
2000	1269	460	36,2	1186	461	38,8
2001	1325	574	43,3	1274	568	44,5
2002	1188	498	41,9	1206	555	46,0
2003	1039	401	38,5	1015	556	54,7
2004	980	364	37,1	970	743	76,5
2005	837	293	35,0	861	643	74,6
2006	816	336	41,1	794	537	67,6
2007	842	330	39,1	845	381	45,0
2008	759	297	39,1	742	496	66,8
2009	763	265	34,7	755	489	64,7
2010	680	240	35,2	660	533	80,7
łącznie	10.498	4.058	38,6	10.308	5.962	57,8

Tabela 3. Ciężki uszczerbek na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym – art. 156 § 3 k.k.

Rok	Przestępstwa stwierdzone	Podejrzani	Skazani	
			L.b.	Stosunek procentowy do osób podejrzanych
2000	187	141	125	88,6
2001	149	121	110	90,9
2002	150	119	99	83,1
2003	144	112	106	94,6
2004	133	110	121	110,0
2005	161	132	129	97,7
2006	150	117	101	86,3
2007	125	93	82	88,1
2008	121	102	112	109,8
2009	123	100	139	139,0
2010	130	113	111	98,2
łącznie	1.573	1.260	1.235	98,0

Tabela 4. Udział w bójce lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym – art. 158 § 3 k.k.

Rok	Przestępstwa stwierdzone	Podejrzani	Skazani	
			L.b.	Stosunek procentowy do osób podejrzanych
2000	118	196	130	66,3
2001	98	177	118	66,6
2002	93	172	139	80,8
2003	85	158	152	96,2
2004	59	106	169	159,4
2005	90	259	190	73,3
2006	73	180	164	91,1
2007	73	124	97	78,2
2008	80	145	146	100,6
2009	76	160	133	83,1
2010	173	155	111	71,6
łącznie	1.018	1.832	1.549	84,5

Tabela 5. Przestępczość ogółem i przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu wraz ze wskaźnikiem procentowym

Rok	Przestępczość ogółem	Przestępczość przeciwko życiu i zdrowiu	Wskaźnik procentowy
2000	1.266.910	34.061	2.68
2001	1.390.089	32.622	2.34
2002	1.404.229	35.054	2.49
2003	1.446.643	33.327	2.30
2004	1.461.217	31.132	2.13
2005	1.379.962	29.795	2.15
2006	1.287.918	30.003	2.33
2007	1.152.993	30.107	2.61
2008	1.082.057	29.413	2.71
2009	1.129.577	29.005	2.56
2010	1.151.157	29.374	2.55
łącznie	14.152.752	348.893	2.42

IV. Regulacje prawnokarne przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka w polskich kodeksach karnych oraz ustawodawstwie karnym wybranych państw europejskich

Kodeks karny z 1932 r. regulację odpowiedzialności karnej za nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka oraz skutek śmiertelny będący następstwem umyślnych działań przeciwko zdrowiu zawarł w dwu przepisach art. 230 k.k. i miały one następującą treść:

§ 1. Kto nieumyślnie powoduje śmierć człowieka, podlega karze więzienia do lat 5.

§ 2. Jeżeli śmierć wynika z umyślnego uszkodzenia ciała, rozstroju zdrowia, spędzenia płodu lub porzucenia, określonego w art. 200, sprawca podlega karze więzienia do lat 10.

Zamieszczenie tego ostatniego przepisu tuż po ustawowym typie nieumyślnego pozbawienia życia człowieka, rodziło określone konsekwencje co do jego charakteru jako typu kwalifikowanego nieumyślnego pozbawienia życia, kwalifikowanego umyślnym czynem wyjściowym. Jego wyższa karalność zależała bowiem nie od następstwa w postaci śmierci, ale od czynu wyjściowego, który skutek ten wywołał. Wynikało to jednoznacznie z motywów ustawodawczych do art. 230 k.k., w których napisano: „Tego wypadku projekt nie uznał za właściwe traktować jako kwalifikacji podstawowego przestępstwa uszkodzenia ciała przez skutek niezamierzony, jak to ma miejsce w większości obowiązującego ustawodawstwa, ale odwrotnie – jako kwalifikację nieumyślnego spowodowania śmierci, stwarzając w ten sposób harmonię pomiędzy teorią a brzmieniem ustawy”². Wymienione w treści ustawy przestępstwa umyślne, jako czyn wyjściowy kwalifikowanego nieumyślnego spowodowania śmierci, to:

- typy umyślnego uszkodzenia ciała i rozstroju zdrowia przewidziane art. 235-237 k.k.;

² Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, uzasadnienie części szczególnej projektu Kodeksu karnego, Warszawa 1930, t. V z. 4, s. 175.

- spędzenie płodu przewidziane art. 231, 232 i 234 k.k.;

- porzucenie wbrew obowiązkowi opieki lub nadzoru dziecka poniżej lat 13 albo osoby znajdującej się pod opieką lub nadzorem z powodu nienormalności lub nieprzytomności – art. 200 k.k.

Stanowisko to nie uzyskało w doktrynie pełnej akceptacji i zarzucano mu, że prowadzi do niemożliwych do przyjęcia konsekwencji polegających na istnieniu nieumyślnej zbrodni oraz możliwości kwalifikowania przestępstw nieumyślnych wyprzedzającym je działaniem umyślnym. Argumentowano zwłaszcza, że przepis art. 230 § 2 k.k. jest w swej istocie skrótem kodyfikacyjnym, zmierzającym do uniknięcia zbędnego powtarzania następstwa w postaci śmierci człowieka przy każdym z umyślnych przestępstw wyjściowych³.

Kodeks karny z 1969 r. przyjął w tym zakresie inne rozwiązanie. Przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka zamieścił w niezmienionym brzmieniu w art. 152 k.k., zaś skutek śmiertelny jako następstwo nieumyślnego przestępstwa przeciwko zdrowiu wyodrębnił w samoistnym przepisie art. 157 k.k. traktującym o przestępstwie umyślnym kwalifikowanym przez następstwo zawinione nieumyślnie. Przepis ten uzyskał następującą treść:

§ 1. Jeżeli następstwem czynu określonego w art. 153, 154 § 1 lub w art. 156 § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu określonego w art. 155 § 1 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 2.⁴

W podobny sposób postąpiono również w stosunku do przestępstwa porzucenia wbrew obowiązkowi troszczenia się o osobę poniżej lat 15 lub nieporadną, zamieszczając jego typ kwalifikowany następstwem w postaci skutku śmiertelnego tuż po typie podstawowym (art. 187 § 1 i 2 k.k.). Wprowadzając dwa, zróżnicowane

³ J.Makarewicz, Kodeks karny z komentarzem, wyd. V, Lwów 1938, s. 525; M.Siewierski, Kodeks karny i prawo o wykroczeniach. Komentarz. Wyd. VIII, Warszawa 1958, s. 312.

⁴ Wymienione tu przepisy o przestępstwach wyjściowych dot. aborcji oraz średniego i ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ustawą z dnia 7 stycznia 1993r. o planowaniu rodziny (Dz.U. Nr 17, poz. 78) w art. 157 k.k. uległy zmianom redakcyjnym.

zagrożeniem karnym typy przestępstw przeciwko zdrowiu, kwalifikowane następstwem skutku śmiertelnego, kodeks usunął niekonsekwencję k.k. z 1932 r., w którym zarówno umyślny czyn wyjściowy z art. 235, jak i kwalifikowane nieumyślne spowodowanie śmierci z art. 230 § 2 miały takie same zagrożenia karne.

Kodeks karny z 1997 roku wprowadził dalsze zróżnicowanie i zarazem ograniczenie odpowiedzialności sprawcy za spowodowane przezeń umyślnym działaniem przeciwko zdrowiu następstwa tego czynu w postaci skutku śmiertelnego. Polegały one w szczególności na następujących regulacjach prawno-karnych:

- a) przejściu w niezmienionej treści z obu poprzednich kodeksów, ustawowej definicji przestępstwa nieumyślnego pozbawienia życia człowieka;
- b) rezygnacji z wyższej karalności sprawcy spowodowania naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia innych niż określone w art. 156 § 1 k.k., jeżeli ich następstwem była śmierć człowieka;
- c) zagrożeniu w art. 156 § 3 i 154 § 2 k.k. karą pozbawienia wolności od lat 2 do 12, sprawcy przestępstw ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz aborcji stypizowanych w art. 152 § 3 lub 153 k.k., jeżeli ich następstwem jest śmierć (człowieka – kobiety ciężarnej);
- d) zagrożeniu w art. 154 § 1 k.k. karą pozbawienia wolności od roku do lat 10, sprawcy przestępstwa aborcji stypizowanych w art. 152 § 1 lub 2 k.k., jeżeli ich następstwem jest śmierć kobiety ciężarnej;
- e) zagrożeniu w art. 210 § 2 k.k. karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 sprawcy przestępstwa, który wbrew obowiązkowi troszczenia się porzuca małoletniego poniżej lat 15 albo osobę nieporadną, jeżeli następstwem czynu jest śmierć tej osoby.

Spośród tych zmian uzasadniono w projekcie kodeksu karnego tylko rezygnację z wyższej karalności sprawcy za skutek śmiertelny wywołany naruszeniem czynności narządu ciała lub rozstrojem zdrowia innymi niż określone w art. 156 § 1 k.k. i brzmi ono następująco: „Pod wpływem wymowy argumentów lekarzy Kodeks rezygnuje też z kwalifikowanego „średniego” uszkodzenia ciała przez następstwo w postaci nieumyślnej śmierci. Jest bowiem w zasadzie nie do ustalenia, czy śmierć była

wynikiem takiego uszkodzenia ciała, określonego w art. 157 § 1, a nawet gdyby się to dało ustalić, to byłby to przypadkowy skutek, który według reguł obiektywnego przypisania skutku nie zasługuje na odpowiedzialność za typ kwalifikowany”.⁵

Wydaje się, iż w argumentacji tej więcej ideologii i sofistyki, niż prawa. Reguły przypisania odpowiedzialności za następstwo czynu są tożsame w całym prawie karnym, a określa je tylko i wyłącznie art. 9 § 3 k.k. Skoro następstwem wszystkich „kodeksowych odmian” przestępstw aborcyjnych może być śmierć kobiety ciężarnej, to również śmierć człowieka może być następstwem średniego lub innych uszkodzeń cielesnych. Ustalenie związku przyczynowego między zabiegiem aborcyjnym bądź uszkodzeniem ciała a skutkiem śmiertelnym jako ich następstwem, to kwestia wiadomości specjalnych z zakresu medycyny i kompetencji właściwego biegłego, a nie normy prawnej bądź wiedzy w prawie. Jeżeli dopuszczamy ustalenie - za pośrednictwem medyka sądowego – istnienie takiego związku z ciężkim uszczerbkiem na zdrowiu, przewidzianymi kodeksem typami przestępstw aborcyjnych, porzuceniem osoby małoletniej lub nieporadnej a nawet wypadkami w komunikacji, to dowolnym jest jego normatywne wyłączenie z innymi obrażeniami cielesnymi.

Należy także zauważyć, iż przez okres ponad 60 lat obowiązywania obu poprzednich kodyfikacji karnych (od 1 września 1932 r. do 31 sierpnia 1998 r.), funkcjonował kwalifikowany typ przestępstwa, którego czynem wyjściowym było umyślne uszkodzenie cielesne niebędące ciężkim uszczerbkiem a jego następstwem skutek śmiertelny. Praktyka ścigania karnego nie miała wówczas żadnych trudności z ustaleniem za pośrednictwem biegłego lekarza medycyny, czy skutek ten był następstwem doznanych przez ofiarę obrażeń cielesnych.

Braku w ustawie karnej typu przestępstwa „średniego” uszczerbku na zdrowiu kwalifikowanego następstwem w postaci skutku śmiertelnego, nie naprawi przewidziana art.11 k.k. instytucja kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy, będąca w swej istocie obejściem skutków art. 9 § 3 k.k. Powołanie w ocenie prawnokarnej czynu obu zbiegających się przepisów tj. art. 155 i 157 § 1 k.k. nie powoduje zwiększenia zagrożenia karnego, a pozwala jedynie na jego ocenę jako

⁵ Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniem, Warszawa 1997, s. 186; wspomnianej argumentacji lekarzy w treści uzasadnienia projektu Kodeksu karnego nie ujawniono.

przestępstwa umyślnego, w którym skutek śmiertelny był objęty nieumyślnością. Podobna sytuacja ma również miejsce, gdy tym umyślnym czynem wyjściowym prowadzącym do nieumyślnego skutku śmiertelnego, jest naruszenie nietykalności cielesnej, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwające nie dłużej niż 7 dni. Oczywistym jest, że w takiej sytuacji ściganiu sprawcy za przestępstwo przewidziane w art. 155 i 157 § 2 (217 § 1) k.k., stoją na przeszkodzie względy proceduralne w postaci braku skargi uprawnionego oskarżyciela. W badanych sprawach nie natrafiono jednak na ślady stosownego informowania osób najbliższych zmarłego pokrzywdzonego o przysługujących im uprawnieniach z art. 52 § 1 k.p.k., ani też na podjętą przez prokuratora na podstawie art. 60 § 1 k.p.k. decyzję o ściganiu – z uwagi na interes społeczny – umyślnego prywatno – skargowego czynu wyjściowego, co otworzyłoby możliwość procesową stosowania przepisów art. 11 k.k.

Skoro założeniem i materialną podstawą stosowania kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy, jest potrzeba oddania w prawnokarnej ocenie czynu całej jego kryminalnej zawartości, to z punktu widzenia społecznego nie jest rzeczą obojętną, iż czynem wyjściowym nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, był umyślny czyn zabroniony pozostający z nim w związku przyczynowo-skutkowym. Niezasadnym i sprzecznym z życiowym rozsądkiem, byłby tu zwłaszcza pogląd dopuszczający możliwość stosowania zbiegu pomijalnego tj. konsumpcji umyślnego przestępstwa z art. 157 § 2 lub 217 § 1 k.k. przez przestępstwo nieumyślne⁶, gdyż byłaby to niczym nieuzasadniona redukcja odpowiedzialności karnej sprawcy. W obszarze prawa karnego, zamiar nie może być eliminowany nieumyślnością wywołanego skutku, gdyż byłoby to dopuszczeniem przyczynowego działania wstecz. Istotnym jest również, aby w tej konfrontacji rozsądku z normą prawną, zwyciężył rozsądek a nie norma prawna.

Tożsame we wszystkich polskich kodeksach karnych ubiegłego wieku typizowanie przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, nie oznacza, że z powodu rezygnacji z posługiwania się pojęciami winy umyślnej i nieumyślnej, nie wystąpią w praktyce stosowania prawa istotne trudności w dowodzeniu oskarżonemu sprawstwa popełnienia tego czynu. Kodeks karny

⁶ Post. S.N. z 3-I-2006 r. sygn. II KK 80/05 OSNKW 2006 z. 4, poz. 38.

z 1932 r. definiując w art. 14 § 2 przestępstwo nieumyślne określił, że zachodzi ono „zarówno wtedy, gdy sprawca możliwość skutku przestępnego przewiduje, lecz bezpodstawnie przypuszcza, że go uniknie, jak i wtedy, gdy skutku przestępnego lub przestępności działania sprawca nie przewiduje, choć może lub powinien przewidzieć”. W treści jednak art. 20 § 1 k.k. dotyczącego błędu, dla pierwszej formy winy nieumyślnej nazywanej powszechnie lekkomyślnością użył zwrotu werbalnego „nieostrożność” czyniąc ją synonimem lekkomyślności. Kodeks karny z 1969 r. nie posługiwał się pojęciem nieostrożności w definiowaniu przestępstwa nieumyślnego.

Do pojęcia tego powrócił kodeks karny z 1997 r. i w art. 9 § 2 niezachowanie ostrożności uczynił warunkiem sine qua non nieumyślnego przestępstwa. W przepisie tym czytamy, że sprawca popełnia nieumyślny czyn zabroniony, jeżeli nie mając zamiaru jego popełnienia „popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć”. Tak więc przestępstwo nieumyślne, to przedmiotowo tylko i wyłącznie naruszenie ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, zaś podmiotowo to przewidywanie możliwości jego popełnienia albo też możliwość jego przewidzenia. Konsekwencją tego będzie to, że zarzucenie i przypisanie oskarżonemu popełnienia przestępstwa nieumyślnego musi nastąpić na dwu etapach dowodzenia:

- wskazania określonej zasady ostrożności wymaganej w danych okolicznościach i wykazania jej naruszenia;
- wykazania, że sprawca nie mając zamiaru popełnienia czynu zabronionego, przewidywał taką możliwość albo też mógł przewidzieć.

Problem tkwi w tym, że praktyka ścigania karnego została obciążona powinnością wskazania wymaganej w danych warunkach określonej zasady ostrożności i wykazania jej naruszenia, nie uzyskując w zamian ich katalogu, co rodzi niebezpieczeństwo stosowania uproszczeń i domniemań w procesie dowodowym. Dostrzegano to już w poprzednim stanie prawnym: „Ścisłych reguł na to, kiedy sprawca postępuje wbrew obowiązującym go zasadom ostrożności podać nie można”⁷; „nie zawsze spotykamy się ze sprecyzowanymi przepisami ostrożnego

⁷ St. Śliwiński, Polskie prawo karne materialne, Warszawa 1946, s. 274.

zachowania się, do których można by się odwołać... a przypuszczać należy, że dla ścisłego ustalenia zakresu takiego przestępstwa jak np. występki z art. 152 będzie to również i w przyszłości niemożliwością”.⁸ Takiej normy ostrożności nie może tu spełnić wezwanie: „nie czyń drugiemu, co tobie niemiłe” i absurdem będą też wszelkie próby różnicowania „bezpiecznego i niebezpiecznego bicia” w kontekście możliwości wywołania skutku śmiertelnego np. kopnięcie w głowę bądź w kość ogonową, skoro oba te zachowania są czynami zabronionymi, a dopełnienie ostrożności ma wyłączyć bezprawność. Przestępstwo nieumyślne może być popełnione w każdym obszarze aktywności ludzkiej, a nie tylko w tych, dla których opracowano zasady ostrożności zawodowej, współdziałania w zespole, bezpieczeństwa pracy itp., mające postać normy prawnej, instrukcji obsługi danego urządzenia bądź narzędzia. Gdzie w takiej sytuacji praktyka ścigania karnego ma poszukiwać owych zasad ostrożności, które nie zostały opracowane? Czy tworząc samodzielnie takie zasady ostrożności na podstawie własnego doświadczenia życiowego i wyznaczając tym przedmiotowy zakres bezprawności, praktyk nie przejmie przynależnej władzy ustawodawczej funkcji stanowienia prawa? Określanie miejsca spoczywania tych zasad ostrożności w: społecznym doświadczeniu, społecznym współżyciu, czy też znamionach określających sprawstwo danego czynu, to przerzucanie przez ustawodawcę na praktykę ścigania karnego niemożliwego do rozwiązania problemu ostrożności, wskazując jej „azymut na Berdyczów”. Dowodzenie przypisania sprawstwa przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, nie rodziło takich trudności interpretacyjnych w poprzednim stanie prawnym, gdzie możliwość i powinność przewidywania skutku przestępczego były znakiem ostrzegawczym i zarazem wystarczającym warunkiem uznania wkroczenia sprawcy na teren prawem zakazany. Tak więc to, co było dotychczas proste, uczyniono skomplikowanym i w tym wyraża się praktyczna wartość norm ostrożności.

Z powyższego wynika jeden nieodparty wniosek, że warunek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, nie jest kategorią uniwersalną,

⁸ W. Wolter, Kodeks karny z komentarzem, Warszawa 1973, s. 450.

wystarczającą i kompletną dla rozstrzygnięcia wszystkich problemów oceny sprawstwa przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka.

Dla przedstawienia pełnego obrazu problematyki przestępstwa nieumyślnego pozbawienia życia człowieka oraz posługiwania się niezamierzonym skutkiem śmiertelnym jako kwalifikującym następstwem umyślnych przestępstw przeciwko życiu, pomocnym mogą okazać się regulacje prawnokarne występujące w ustawodawstwach państw obcych. Należy się zastrzec, że poznanie to z przyczyn czysto fizycznych musiało się ograniczyć do rozdziału przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, a nie całego kodeksu karnego i tylko wybranych państw europejskich. W ich wyborze kierowano się potrzebą poznania regulacji normatywnych państw sąsiadujących i tych, które mogły być wzorem do naśladowania. Były to kodeksy karne Federacji Rosyjskiej, Litwy, Białorusi, Ukrainy, Słowacji, Czech, Austrii, Niemiec, Szwajcarii, Włoch, Belgii, Francji, Hiszpanii i Szwecji. Korzystano też najczęściej z wolnych ich tłumaczeń dokonywanych przez miejscowych tłumaczy języków obcych.

Wszystkie analizowane ustawodawstwa karne państw europejskich w rozdziale przestępstw przeciwko życiu bądź życiu i zdrowiu, zawierającą typ przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka. Dość często przestępstwo to posiada wyodrębnioną przed opisem jego ustawowych znamion nazwę normatywną, którą w bezpośrednim jej tłumaczeniu można określić zwrotem werbalnym: nieumyślne spowodowanie śmierci, spowodowanie śmierci przez nieostrożność, uśmiercenie, uśmiercenie z niedbalstwa oraz nieumyślne zabójstwo. W opisie tego typu przestępstwa, wśród znamion eksponujących jego nieumyślność wymieniono obok tej nieumyślności jako jej synonimy: nieostrożność, niedbalstwo, nieuwagę, ciężką nieumyślność, niezręczność i zaniedbanie, a więc wszystkie możliwe do wyobrażenia zwroty werbalne w konwencji nieumyślnego zawinienia.

Za wyjątkiem niemieckiego, hiszpańskiego i szwajcarskiego, wszystkie pozostałe kodeksy karne przewidują kwalifikowane typy przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, dość często kwalifikowane kaskadowo ze wzrastającym zagrożeniem karnym przez towarzyszące typowi podstawowemu okoliczności zarówno natury statycznej jak i dynamicznej. Okoliczności kwalifikujące nieumyślne spowodowania śmierci człowieka to takie jak: śmierć dwóch lub więcej

osób, naruszenie ustalonych przepisami prawa specjalistycznych zasad bezpiecznego zachowania, naruszenia ważnego obowiązku wynikającego z zatrudnienia, zawodu, stanowiska, lub funkcji, popełnianie czynu poważniejszym sposobem działania lub wobec osoby chronionej (wyjaśnienie treści tych pojęć zawarto w części ogólnej Kodeksu), nienależyte wykonywanie obowiązków służbowych, z naruszeniem przepisów o bezpieczeństwie pracy lub ruchu drogowego, spowodowanie śmierci w warunkach szczególnie niebezpiecznych, w stanie odurzenia spowodowanego alkoholem, środkiem odurzającym lub psychotropowym, poważne zaniedbanie lub podjęcie świadomego ryzyka, a nawet, gdy śmierć człowieka jest wynikiem agresji psa, którego posiadanie jest niedozwolone bądź jego właściciel lub opiekun nie dopełnił środków ostrożności i szereg innych.⁹

Bez znajomości warunków społecznych, kulturowych, tradycji prawnej i zwyczajów danego państwa, nie sposób jest prowadzenie jakiegokolwiek oceny zasadności istniejących w danym systemie prawnym okoliczności kwalifikujących interesującego

⁹ § 149 Kodeksu karnego Republiki Słowackiej z 20 maja 2005 r.

ust. 1. Kto z niedbalstwa powoduje śmierć innej osoby podlega karze pozbawienia wolności do lat 3;

ust. 2. Karze pozbawienia wolności od 2 do 5 lat podlega sprawca, jeżeli czyn określony w ust. 1 popełnia: poważniejszym sposobem działania, albo wobec osoby chronionej;

ust. 3. Karze pozbawienia wolności od 4 do 10 lat podlega sprawca, jeżeli czyn określony w ust. 1 popełnia w stosunku do większej liczby osób przez to, że poważnie narusza przepisy o bezpieczeństwie pracy albo komunikacji bądź przepisy higieniczne;

ust. 4. Karze przewidzianej w ust. 3 podlega sprawca, jeżeli w związku ze swoim zawodem, stanowiskiem, pozycją lub funkcją albo jako kierowca środka komunikacji, będąc w stanie wyłączającym możliwość wykonywania takiej czynności, do którego to stanu doprowadził się substancją narkotyczną, powoduje nieumyślnie śmierć innej osoby.

ust. 5. Karze pozbawienia wolności od 7 do 12 lat podlega sprawca, jeżeli czynem określonym w ust. 4 powoduje nieumyślnie śmierć dwóch lub więcej osób (cyt. za W. Radecki, Nowy słowacki kodeks karny, Prokuratura i Prawo, z.1, 2007 r.).

Art. 589 Włoskiego kodeksu karnego

1. Kto nieumyślnie powoduje śmierć człowieka podlega karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do pięciu lat.

Jeżeli czyn zostaje popełniony z naruszeniem przepisów dotyczących ruchu drogowego lub przepisów w zakresie zapobiegania wypadkom przy pracy, kara pozbawienia wolności może wynosić od dwóch do siedmiu lat.

Stosuje się karę pozbawienia wolności od trzech do 10 lat, jeżeli czyn popełniony został z naruszeniem przepisów dotyczących ruchu drogowego przez:

- 1) osobę w stanie nietrzeźwości,
- 2) osobę pod wpływem substancji odurzających lub psychotropowych.

W wypadku śmierci większej liczby osób, czyli śmierci jednej lub większej liczby osób i obrażeń ciała u jednej osoby lub większej liczby osób, stosuje się karę przewidzianą za najpoważniejsze wykroczenia, zwiększoną trzykrotnie, ale nie może ona przekroczyć 15 lat pozbawienia wolności.

nas czynu zabronionego. Bezspornie wynikającym z ich treści wydaje się być tylko to, że w tej swoistej „wierzby Babel” okoliczności kwalifikujących przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, polski kodeks karny jest „wielkim niemową”. Różnie określane w obcych ustawodawstwach zasady ostrożności, nie są warunkiem sine quo non przestępności czynu a jedynie zaostrzają jego karalność, zaś w kodyfikacjach karnych końca XX wieku i aktualnie wprowadzanych w życie, wahadło ustawodawcze zmierza wyraźnie w stronę kazuistyki.

W ustawodawstwach karnych państw europejskich nie ma także jednolitych rozwiązań, co do nieumyślnego skutku śmiertelnego jako kwalifikującego następstwa umyślnych uszkodzeń cielesnych oraz uczestnictwa w bójce lub pobiciu. W tym ostatnim typie czynu zabronionego, wynikający z bójki lub pobicia nieumyślny skutek śmiertelny, jest niekiedy tylko niezbędnym ustawowym znamieniem przestępności tego czynu, a znacznie częściej jako ich następstwo tworzy typ kwalifikowany przestępstwa uczestnictwa w bójce.¹⁰

Jeszcze więcej kodyfikacyjnych rozwiązań spotykamy w odniesieniu do nieumyślnego skutku śmiertelnego jako następstwa umyślnych uszkodzeń cielesnych. Jest on – jak w kodeksie polskim – kwalifikującym następstwem:

- tylko ciężkich uszczerbków na zdrowiu;
- ciężkich i średnich uszczerbków na zdrowiu

¹⁰ § 231 Niemieckiego kodeksu karnego z dnia 15-V-1871 r.

1. Kto bierze udział w bójce lub ataku kilku osób, zostaje ukarany za ten udział karą pozbawienia wolności do lat trzech lub karą pieniężną, gdy na skutek bójki lub ataku człowiek poniesie śmierć lub uszczerbek na zdrowiu.

§ 91 Austriackiego kodeksu karnego z dnia 23-I-1874 r.

1. Kto czynnie bierze udział w bójce, ulegnie za sam udział karze pozbawienia wolności do roku lub grzywny do 360 stawek dziennych, jeżeli bójka ta spowodowała ciężkie uszkodzenie ciała człowieka (§ 84 ust. 1), a jeżeli bójka ta spowodowała śmierć człowieka, wówczas biorący w niej udział podlega karze pozbawienia wolności do lat dwóch (ust. 2 tegoż przepisu zawiera tożsame rozstrzygnięcia dot. brania udziału w napaści dokonanej przez kilka osób).

§ 158 Kodeksu karnego Republiki Czeskiej z dnia 8-I-2009 r.

1. Kto umyślnie zagraża życiu lub zdrowiu innej osoby w ten sposób, że uczestniczy w bójce, podlega karze pozbawienia wolności do jednego roku.

2. Karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do 5 lat albo karze pieniężnej podlega sprawca, jeżeli następstwem czynu przewidzianego w ust. 1 jest ciężki uszczerbek na zdrowiu.

3. Karze pozbawienia wolności od 2 do 8 lat podlega sprawca, jeżeli następstwem czynu przewidzianego w ust. 1 jest śmierć człowieka.

- a niekiedy i innych typów przestępstw przeciwko zdrowiu.¹¹

Kodeks karny Republiki Słowackiej obok dwu typów morderstw (morderstwo z premedytacją i morderstwo, § 144 i 145 – układna vražda i vražda), powołuje w §147 i 148 trzeci typ przestępstwa przeciwko życiu (zabitie - zabójstwo), którego znamieniem konstytuującym jest nieumyślne spowodowanie śmierci będące następstwem zamierzonego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub innych niż ciężkie umyślnych uszczerbków na zdrowiu.¹²

¹¹ Art. 111 ust. 4 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej z 24 maja 1996 r.

4. Czyny przewidziane w części 1, 2 i 3 tego art., w wyniku których następuje nieumyślne spowodowanie śmierci pokrzywdzonego, podlegają karze pozbawienia wolności od 5 do 15 lat.

§ 145 Kodeksu karnego Republiki Czeskiej

ciężki uszczerbek na zdrowiu

3. Karze pozbawienia wolności od 8 do 15 lat podlega sprawca, jeżeli czynem przewidzianym w ust. 1 spowoduje śmierć.

§ 146 uszczerbek na zdrowiu

4. Karze pozbawienia wolności od 5 do 10 lat podlega sprawca, jeżeli czynem przewidzianym w ust. 1 spowoduje śmierć.

§ 227 Niemieckiego kodeksu karnego

Gdy sprawca poprzez uszkodzenie ciała (§§ 223-226) spowoduje śmierć poszkodowanej osoby, karą jest kara pozbawienia wolności nie niższa niż trzy lata.

¹² § 147 Kodeksu karnego Republiki Słowackiej

1. Kto w zamiarze wyrządzenia innej osobie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nieumyślnie powoduje śmierć, podlega karze pozbawienia wolności od 7 lat do 10 lat.

2. Karze pozbawienia wolności od 10 do 12 lat podlega sprawca, jeżeli czyn określony w ust. 1 popelnia:

- wobec osoby chronionej, albo
- ze szczególnego motywu.

3. Karze pozbawienia wolności od 12 do 15 lat podlega sprawca, jeżeli czyn przewidziany w ust. 1 popelnia

- poważniejszym sposobem działania,
- jako członek niebezpiecznej grupy, albo
- w sytuacji kryzysowej.

§ 148

1. Kto w zamiarze wyrządzenia innej osobie uszczerbku na zdrowiu nieumyślnie powoduje śmierć, podlega karze pozbawienia wolności od 3 do 8 lat.

2. Karze pozbawienia wolności od 5 do 10 lat podlega sprawca, jeżeli czyn określony w ust. 1 popelnia:

- wobec osoby chronionej,
- ze szczególnego motywu.

3. Karze pozbawienia wolności od 7 do 12 lat podlega sprawca, jeżeli czyn określony w ust. 1 popelnia:

- poważniejszym sposobem działania,
- jako członek niebezpiecznej grupy, albo
- w sytuacji kryzysowej.

(cyt. Za W. Radecki, Nowy słowacki kodeks karny...)

V. Wyniki badania empirycznego

1. Czyn i zachowania sprawcze, strony konfliktu

Przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka wbrew swej prostocie ustawowego opisu typu czynu zabronionego – „nieumyślnie powoduje śmierć”, ma wysoce zróżnicowany charakter gdy chodzi o okoliczności i tło jego zaistnienia. Wspólnym temu przestępstwo, przez określenie zabronionego skutku, jest jego efekt finalny w postaci śmierci człowieka, zaś zachowaniem sprawczym może być każde działanie lub zaniechanie wywołujące ten skutek.

Uwzględniając rodzaje sprawczych zachowań i okoliczności popełnienia przestępstwa, w materiale aktowym badanej próby 86 spraw, były to:

- śmiertelne wypadki przy pracy wykonywanej w ramach zatrudnienia – 32 tj. 37,2%;
- śmiertelne wypadki w indywidualnym rolnictwie i podczas prac gospodarczych pełnionych na własny użytek – 17 tj. 19,8% (w tym 6 przy ścinaniu drzewa przy użyciu piły łańcuchowej);
- nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka, którego czynem wyjściowym było umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu bądź umyślne ich narażenie na bezpośrednio niebezpieczeństwo – 17 tj. 19,8% (w tym 2 zbrodnicze utopienia);
- zaniedbania w opiece nad osobą niedołązną lub nieletnim dzieckiem – 8 tj. 9,3%;
- wypadki podczas polowań i kłusowniczego połowu ryb – 4 tj. 4,6%
- śmiertelne zatrucia tlenkiem węgla – 4 tj. 4,6%;
- inne wypadki śmiertelne - 4 tj. 4,6%.

Konkretyzując miejscem popełnionego przestępstwa były to:

- teren budowy – 18
- teren zakładu pracy – 14
- obejścia gospodarcze i ich bezpośrednie otoczenie – 17
- teren polny lub leśny – 16

- ulica, droga publiczna, parking – 10
- teren rekreacyjny – 4
- obiekt handlowy i jego bezpośrednie otoczenie – 3
- inne – 4.

W miastach popełniono 47, a na terenach wiejskich 39 przestępstw, co stanowi odpowiednio 55 i 45%.

Rytm czasowy przestępstw nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, wobec niewielkiej ich liczebności i zróżnicowanego charakteru, nie pozwala na formułowanie jakichkolwiek uogólnień. Widoczną jest tylko, nieco większa ich częstotliwość w godz. 8 – 16 (58%), co ma swoje uwarunkowanie w zwiększonej w tym czasie społecznej i gospodarczej aktywności człowieka.

Wynikające z materiału aktowego zachowania sprawcze prowadzące do spowodowania śmierci człowieka to : naruszenie zasad bezpieczeństwa pracy, obsługi pojazdów, sprzętu rolniczego, maszyn i urządzeń technicznych, zabezpieczenia terenu budowy, pozostawienia bez opieki małoletniego dziecka, brak dbałości o drożność przewodów kominowych i wentylacyjnych lokalu mieszkalnego prowadzące do zatrucia tlenkiem węgla oraz szeroko rozumiane różne formy agresji przeciwko jednostce ludzkiej. W wyniku tych zachowań sprawczych, śmierć pokrzywdzonego była najczęściej następstwem doznanych urazów : czaszkowo-mózgowych (35) oraz wielonarządowych (23), a nadto porażenia prądem, zatrucia tlenkiem węgla, utonięcia, uduszenia przez zasypanie ziemią w wykopie, ran postrzałowych i ciętej, oparzenia znacznej powierzchni ciała i szeregu innych.

Spośród łącznej liczby 93 pokrzywdzonych, śmierć 54 osób była niezwłoczna, 18 nastąpiła przed upływem 1 doby a dalszych 21 osób po upływie 1 doby bądź dłużej od czasu doznanego urazu.

Oceniając zachowanie ofiary w chwili zaistniałego przestępstwa w aspekcie jej przyczynienia się do pokrzywdzenia, zachodziło ono w 35 sprawach(40,7 badanej próby) i wyrażało się w następujących jej zachowaniach:

- znacznym stopniu nietrzeźwości w chwili prowadzenia robót budowlanych – 8;

- niestosowaniu sprzętu ochrony osobistej(kask, szelki bezpieczeństwa) – 7;
- stosowanie niedozwolonych metod pracy przy rozładunku materiałów bądź przebywanie w niebezpiecznym wykopie – 8;
- przebywanie w strefie zagrożenia – 5;
- brak dbałości o drożność przewodów wentylacyjnych i kominowych – 3; oraz
- jednostkowych zachowaniach polegających na zmianie stanowiska na zbiorowym polowaniu, uczestnictwie w kłusowniczym polowie ryb przy użyciu prądu elektrycznego, sprowokowaniu sprawcy przez jego uderzenie i wypalaniu traw na rżysku po skoszonym zbożu.

Wynikające z akt cechy osobowe sprawców przestępstwa i ich ofiar kształtowały się następująco:

Tabela 6. Płeć

Sprawca przestępstwa - 93	Pokrzywdzony - 93
Mężczyzna – 80 tj. 86,0%	74 tj. 79,5%
Kobieta – 13 tj. 14,0%	19 tj. 20,5%

Kategorie wiekowe

Tabela 7. Sprawca przestępstwa

Płeć/wiek	17-21	22-29	30-39	40-49	50 i ponad
mężczyzna	5	9	20	17	29
kobieta	-	1	1	3	8
łącznie	5	10	21	20	37

Tabela 8. Pokrzywdzony przestępstwem

Płeć/wiek	nieletni	17-21	22-29	30-39	40-49	50 i ponad
mężczyzna	7	6	8	13	14	26
kobieta	7	1	2	2	1	6
łącznie	14	7	10	15	15	32

Tabela 9. Wykształcenie

	sprawca	pokrzywdzony
wyższe	13	-
średnie	23	2
zawodowe	28	6
podstawowe	27	11
analfabeta	-	8
brak danych	2	66
łącznie	93	93

Tabela 10. Zatrudnienie

rodzaj zajęcia	sprawca	pokrzywdzony
pracuje systematycznie	33	32
pracuje dorywczo	-	5
prowadzi działalność gospodarczą	25	-
emeryt – rencista	13	8
prowadzi gospodarstwo rolne	10	5
bezrobotny	8	4
uczeń szkolny – student	2	8
dziecko przed obowiązkiem szkolnym	-	8
brak danych	2	23
łącznie	93	93

Spośród ogólnej liczby 93 oskarżonych 15 z nich (16,1% badanej próby) było uprzednio karanych, głównie za przestępstwa przeciwko mieniu, zdrowiu, wolności oraz rodzinie i opiece, a wielokrotność uprzednich skazań wynosiła:

1 raz – 6,

2 razy – 2,

3 razy – 3,

4 razy – 2,

5 razy - 1,

9 razy – 1.

Przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka zachodzi najczęściej wśród osób uprzednio sobie znanych. Sprawcę łączyły z pokrzywdzonym:

- stosunki rodzinne – 23 tj. 26,7%
- uprzednia znajomość – 53 tj. 61,7%
- byli sobie obcy – 10 tj. 11,6%.

2. Postępowanie przygotowawcze, jego poziom i sposób zakończenia

Jak wspomniano wyżej przedmiotowe badanie objęło 86 spraw przeciwko 93 osobom oskarżonym o przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka tj. spraw w których wniesiono oskarżenie o czyn kwalifikowany z art. 155 k.k., albo też sąd uznał oskarżonego winnym popełnienia takiego czynu. Przestępstwa te popełniono w nieodległej przeszłości, bowiem ponad 90% badanej próby czynów zabronionych zostało popełnionych w roku ich sądowego rozpoznania i dwu poprzedzających latach 2008-2007.

Zawiadomienia o przestępstwie organu ścigania karnego, miały najczęściej formę telefonicznego zgłoszenia o zdarzeniu miejscowej jednostki Policji, pochodzących od pracowników pogotowia ratunkowego lub innych służb medycznych, domowników ofiary, jej sąsiadów, świadków zdarzenia bądź przygodnych osób. Zgłoszenia te dokumentowano z reguły stosowną notatką służbową, która była podstawą do podjęcia w trybie art. 308 § 1 k.p.k. czynności w niezbędnym zakresie polegających na przeprowadzeniu oględzin miejsc przestępstwa, oględzinach zwłok, sporządzeniu dokumentacji poglądowej i fotograficznej oraz przesłuchaniu bezpośrednich świadków. Reakcja na zgłoszone zawiadomienie w postaci podjęcia wskazanych czynności, na ogół była niezwłoczna i podejmowano je w dniu jego otrzymania bądź też dnia następnego. W badanych sprawach spóźniona reakcja na zawiadomienie o przestępstwie wyrażała się natomiast w nieuzasadnionej zwłoce wszczęcia postępowania przygotowawczego. Jeżeli wg art. 303 k.p.k. postępowanie przygotowawcze wszczyna się gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, a w interesującym nas wypadku gdy śmierć człowieka jest następstwem niezachowania reguł ostrożności ze strony innej osoby, to z chwilą uzyskania takiej wiedzy procesowej, wydanie postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego było powinnością organu ścigania karnego. Ta wiedza organu ścigania karnego o uzasadnionym podejrzeniu nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka kształtowała się z reguły z chwilą podejmowania pierwszych czynności w niezbędnym zakresie i zazwyczaj po upływie 2-3 dni była to już wiedza pełna. W badanych sprawach czas wydania postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego, w stosunku do dnia zgłoszenia zdarzenia, kształtował się następująco:

- w dniu zgłoszenia o przestępstwie – 8,
- po upływie 1 dnia – 21,
- po upływie 2 dni – 18,
- po upływie 3 dni – 10,
- po upływie 4 dni – 8,
- po upływie 5 dni – 7,
- po upływie 6 dni - 4,
- po upływie 7 dni – 10.

Przykłady uchybień w tym zakresie to między innymi:

- Ds. 1270/08 Prokuratora Rejonowego w B. w sprawie niezgłoszonego przez pracodawcę organom Państwowej Inspekcji Pracy śmiertelnego wypadku przy pracy Andrzeja S. w dniu 2-X-2008 r. Informację o zdarzeniu uzyskano dnia 13-X-2008 r. a postępowanie wszczęto 20-X-2008 r.;

- Ds. 320/08 Prokuratora Rejonowego w J.G. w sprawie nieumyślnego spowodowania śmierci Jarosława G. Przez uderzenie w głowę i następny upadek na twarde podłoże ze złamaniem kości ciemieniowej i krwiakiem nadwardówkowym. Informację o przestępstwie uzyskano 7-XI-2008 r. a postępowanie wszczęto 20-XI-2008 r. (po upływie 11 dni od zgonu ofiary);

- 4 Ds. 198/09 Prokuratora Rejonowego w O. W sprawie nieumyślnego spowodowania śmierci Kazimierza B. podczas wycinki drzew w lesie. Informację o zdarzeniu uzyskano 16 lutego 2009 r. a postępowanie wszczęto 27 lutego 2009 r.

Zawarta w szeregu przepisach procedury karnej zasada koncentracji materiału dowodowego, nazywana też w praktyce ścigania karnego zasadą sprawności postępowania, wyraża postulat jego dogłębności zmierzającej do ustalenia całokształtu okoliczności popełnionego przestępstwa, a także niezbędnej szybkości podejmowanych czynności procesowych. Uwzględniając stosowane w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury statystyczne terminy

sprawozdawcze obliczenia czasu trwania postępowania przygotowawczego, okresy te w badanych sprawach były następujące:

- do 3 miesięcy – 28 spraw tj. 32,5% badanej próby,
- ponad 3 do 6 m-cy - 42 tj. 48,9%,
- ponad 6 m-cy do roku – 13 tj. 15,1%,
- ponad rok – 3 tj. 3,5%.

Przeciętny czas trwania postępowania przygotowawczego wynosił ponad 5 miesięcy, co przy tej kategorii przestępstw i na ogół nieskomplikowanych stanach faktycznych, nie znajdowało racjonalnego wytłumaczenia. Przyczyną długotrwałości postępowania były z reguły dwa powtarzające się czynniki, a to: nieuzasadnione przerwy w podejmowaniu czynności procesowych i nieumiejętność wyegzekwowania od medyka sądowego terminowego nadesłania protokołu z przeprowadzonych oględzin i otwarcia zwłok wraz ze sporządzoną opinią. Wydając postanowienie o przeprowadzeniu tej czynności, nie określono biegle terminu opracowania opinii. W jednej ze spraw natrafiono na wypadek (II K 493/08 S.R. w I.), iż wbrew treści art. 209 § 4 k.p.k. otwarcie zwłok w Zakładzie Medycyny Sądowej w B. nastąpiło w obecności delegowanego do tej czynności aplikanta prokuratorskiego.

Merytoryczne błędy wstępnej fazy postępowania przygotowawczego polegały na prowadzeniu oględzin miejsca śmiertelnego wypadku, bez koniecznego udziału biegłego mającego wiadomości specjalne w danej dziedzinie wiedzy. Dotyczyło to przykładowo oględzin urządzeń przy obsłudze których nastąpiło śmiertelne porażenie prądem elektrycznym, a również stosunkowo często oględzin miejsca śmiertelnego wypadku podczas wycinki drzew przy użyciu pił łańcuchowych. Istotnym było tu zwłaszcza określenie miejsca przebywania ofiary w strefie niebezpiecznej oraz prawidłowości stosowanej techniki ścinania drzewa. Udział prokuratora w oględzinach miejsca przestępstwa był sporadyczny – odnotowano go w 6 sprawach, przy czym poza jednym wypadkiem był on „osobą uczestniczącą” w czynności oględzin.

Istotne uchybienia i to w przebiegu całego postępowania przygotowawczego notowano w sprawach, w których czynem wyjściowym spowodowanego nieumyślnie

skutku śmiertelnego było zamierzone zachowanie sprawcy godzące bezpośrednio w zdrowie a niekiedy i życie ofiary, względnie też, tym czynem wyjściowym było umyślne narażenie ofiary na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. W oparciu o lekturę badanych akt odnosiło się wrażenie, iż zakładana ocena nieumyślności spowodowanego skutku śmiertelnego, zwalniała prowadzącego postępowanie przygotowawcze z obligatoryjnej procesowej powinności poszukiwania i dowodzenia jego związku z uprzednim umyślnym działaniem sprawczym mającym charakter czynu zabronionego. Wszystkie bowiem badane akta spraw, w których ofiara doznała śmiertelnego urazu w mechanizmie pośrednim ciosu prowadzącego do upadku i uderzenia głową o twarde podłoże, pomijały problem umyślności czynu wyjściowego, wielości zadawanych ciosów, określenia oceny medycznej bezpośrednich urazów w kontekście czasokresu naruszenia czynności narządu ciała bądź rozstroju zdrowia, a również i miejsca czynu oraz wynikającego stąd bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia. W następstwie tego, w żadnej z tych spraw nie podjęto – po myśli art. 52 § 1 lub 60 § 1 k.p.k. – inicjatywy ścigania sprawcy za pozostający w zbiegu kumulatywnym z art. 155 k.k. umyślny czyn wyjściowy wyczerpujący znamiona przestępstwa prywatno-skargowego przewidzianego w art. 157 § 2 lub 217 § 1 k.k. Inicjatywy ścigania sprawcy nie podejmowano również w sytuacji, gdy jego czyn wyjściowy powodujący nieumyślnie śmierć człowieka wyczerpał znamiona przestępstw stypizowanych w art. 157 § 1 lub 160 § 1 k.k. Skutkiem takich uchybień postępowania przygotowawczego, umyślne przestępstwo sprawcy „premiowano” jurydyczną oceną nieumyślności. W jednostkowych zaś sprawach, ta jurydyczna ocena nieumyślności spowodowania śmierci człowieka, była ewidentną ucieczką od zarzucenia sprawcy popełnienia zbrodni zabójstwa lub innego przestępstwa o znacznym ciężarze gatunkowym. Ilustracją tych uchybień były następujące postępowania przygotowawcze:

- Ds. 354/09 Prokuratora Rejonowego w L. w sprawie nieumyślnego spowodowania śmierci Dariusza R. – art. 155 k.k., przez uderzenie go pięścią w twarz w następstwie czego upadł on na twarde podłoże doznając złamania kości podstawy czaszki i krwiaka śródczaszkowego z pourazowym obrzękiem mózgu. Z protokołu oględzin zwłok wynikało, iż na ciele zmarłego ujawniono usytuowane w 10 miejscach ślady obrażeń zewnętrznych w postaci zasinień i otarć naskórka.

Obrażenia te pominięto w ocenie medycznej naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia i ewentualnego ich związku z zaistniałym zgonem.

- Ds. 922/05 Prokuratora Rejonowego w K. przeciwko Damianowi K. o przestępstwo z art. 155 k.k. Materiał aktowy sprawy wskazywał, że pokrzywdzony Jacek K. obok pęknięcia kości czaszki wraz z krwiakiem podwardówkowym, powstałych w mechanizmie pośrednim ciosu prowadzącego do upadku i uderzenia głową o twarde podłoże, doznał także rany tłuczonej wargi. To ostatnie obrażenie nie było przedmiotem oceny medycznej i rozstrzygnięcia prawnokarne.

- 2 Ds. 340/08 Prokuratora Rejonowego w P.T. przeciwko Waldemarowi K. o nieumyślne spowodowanie śmierci Mariusza W. – art. 155 k.k., przez kilkakrotne uderzenie go pięścią w twarz i upadek na betonową płytę powodujący uraz czaszkowo-mózgowy. Na ciele zmarłego ujawniono obrażenia usytuowane w siedmiu miejscach, w tym złamanie przedniej ścianki zatoki szczękowej lewej, których mechanizm powstania i ocena medyczno-prawna nie zostały wyjaśnione. W postępowaniu sądowym powołany biegły Zakładu Medycyny Sądowej A.M. określił, że złamanie kości zatoki szczękowej powoduje naruszenie czynności narządu ciała na czas przekraczający siedem dni. Powyższe stało się podstawą przypisania oskarżonemu przestępstwa wyczerpującego znamiona art. 155 i 157 § 1 k.k. w zb. z art. 11 § 2 k.k.

- Ds. 82/09 Prokuratora Rejonowego w O. przeciwko Tadeuszowi K. o śmiertelne pobicie Jana W. w dniu 8 lutego 2009 r. Materiał dowodowy sprawy wskazywał, iż obaj wymienieni, mieszkańcy sąsiednich wiosek, spożywali alkohol w mieszkaniu sprawcy aż do utraty przytomności przez pokrzywdzonego. Gospodarz domu wiedząc, iż jego „gość” będąc w stanie opilstwa załatwia pod siebie potrzeby fizjologiczne, postanowił – pobiwszy go uprzednio – wyrzucić siłą z mieszkania na podwórze przy ujemnej temperaturze otoczenia, gdzie pozostał aż do zgonu. Jednocześnie też zmył zabrudzoną krwią podłogę mieszkania. Oględzin i otwarcia zwłok dokonano z udziałem lekarza miejscowego szpitala, przy czym protokół z tej czynności zawiera lakoniczny i niedokładny opis stwierdzonych obrażeń. Jedynie na podstawie rysunku stanowiącego załącznik do protokołu sekcyjnego można było określić, że obrażenia te były usytuowane na ciele w 15 różnych miejscach. Równie

lakońska i nieprecyzyjna była opinia biegłego lekarza medycyny, którą przytaczam w całości:

- „I. Nic nie sprzeciwia się przyjęciu, że bezpośrednią przyczyną zgonu stało się oziębienie ciała;
- II. Niewykluczone, że powyższe nastąpiło na tle nieprzytomności ciała wystawionego na warunki atmosferyczne chłodne, będącej skutkiem krwaka podtwardówkowego i następowego obrzęku mózgu;
- III. Stwierdzone obrażenia powstają zwykle w wyniku urazów zadanych narzędziem twardym, tęnym, tępokrawędziastym.”

W takim samym stylu sporządzono również akt oskarżenia, którym dzieląc jeden czyn na jego części składowe, zarzucono oskarżonemu popełnienie dwu przestępstw pozostających w zbiegu realnym, a to:

- a) przestępstwa z art. 156 § 1 pkt. 2 k.k., polegającego na umyślnym spowodowaniu Janowi W. w dniu 8 lutego 2009 r. przez wielokrotne uderzenie pięścią w twarz, ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci stanowiącego chorobę realnie zagrażającą życiu krwaka podtwardówkowego prawej półkuli mózgu;
- b) przestępstwa z art. 155 k.k. polegającego na tym, że 8 lutego 2009 r. nieumyślnie spowodował śmierć Jana W., poprzez zmuszenie go do udania się piechotą do oddalonego o około 1 km domu, w stanie głębokiego upojenia alkoholowego i z obrażeniami ciała w postaci stanowiącego chorobę realnie zagrażającą życiu krwaka podtwardówkowego.

Jedyną oceną zastosowanego tu precyzyjnego podziału przestępstwa może być stwierdzenie, iż również jego autor uzyskał wysoce precyzyjny absurd.

- 2 Ds. 613/09 Prokuratora Rejonowego w P. przeciwko Mariuszowi R. o przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci Mirosława B. przez jego uderzenie ręką w głowę i następowe od upadku obrażenia śródczaszkowe. Ustalony stan faktyczny uzasadniał podejrzenie, że przedmiotowe zdarzenie mogło wyczerpywać znamiona przestępstwa przewidzianego w art. 158 § 3 k.k. Pokrzywdzony został bowiem uderzony ręką w twarz przez Andrzeja R., po którym to ciosie jego syn Mariusz zadał pokrzywdzonemu kolejne uderzenie

skutkujące śmiertelnym obrażeniem śródczaszkowym w następstwie upadku na asfaltową jezdnię. Tego wątku przebiegu zdarzenia nie uczyniono przedmiotem dowodowych ustaleń i merytorycznego rozstrzygnięcia.

- 3 Ds. 1/09 Prokuratora Rejonowego w O. przeciwko Mirosławowi S. o przestępstwo z art. 155 k.k. polegające na tym, że podczas wspólnego spożywania alkoholu dnia 31-XII-2008 r. „nieumyślnie spowodował śmierć swojej matki Zofii w ten sposób, że poprzez dwukrotne uderzenie jej nożem spowodował umyślne obrażenie ciała w postaci rany ciętej lewego podudzia, co z uwagi na stwierdzone u niej zaburzenia krzepliwości krwi wywołało długotrwałe krwawienie tej rany, a następnie wstrząs krwotoczny i ostrą niewydolność krążeniowo-oddechową skutkującą zgonem”. Można przypuszczać, że powodem takiej oceny prawnokarnej czynu, była zawarta w protokole sekcyjnym opinia medyczna, „iż rana cięta podudzia z przecięciem żyły jako taka stanowiła obrażenie skutkujące naruszeniem czynności narządu ciała na okres poniżej 7 dni”. Stanowisko to nie zostało bliżej uzasadnione w jego związku z zaistniałym skutkiem i w zakresie tym nie podjęto żadnych dodatkowych czynności dowodowych.
- 2 Ds. 617/08 Prokuratora Rejonowego w K.O. przeciwko Władysławowi S. o przestępstwo z art. 155 k.k. polegające na tym, że dnia 29 czerwca 2008 r. poprzez popchnięcie do rzeki spowodował nieumyślnie śmierć Pawła M., która nastąpiła w wyniku utonięcia w wodzie. Z ustaleń faktycznych postępowania wynika, iż pokrzywdzony i sprawca czynu spożywali alkohol w towarzystwie innych osób nad brzegiem rzeki Nysa, wprowadzając się w znaczny stopień opilstwa. Z nieustalonych powodów oskarżony Władysław S. wepchnął do wody stojącego nad brzegiem rzeki Pawła M., który porwany przez bystry w tym miejscu nurt wody utonął. Badanie krwi na zawartość alkoholu uczestników libacji wykazało następujące jego stężenia: Beata S. – 2,08 mg/L, Leszek D. – 2,24 mg/L, Stefan S. – 2,34 mg/L, pokrzywdzony Paweł M. – 3,5‰, zaś sprawca czynu Władysław S. ujęty w 6 godzin od chwili ucieczki z miejsca przestępstwa – 0,87 mg/L. W sprawie nie uznano za stosowne uzyskanie opinii biegłych lekarzy medycyny sądowej oraz ratownictwa wodnego dla oceny, czy w danych warunkach przebiegu zdarzenia i znacznego stopnia nietrzeźwości pokrzywdzony miał jakiegokolwiek szanse uratowania się przed utonięciem czy też utonięcie było w tych warunkach obiektywną koniecznością, co pozwoliłoby na rozważenie wątku zbrodniczego

utopienia (art. 148 § 1 k.k.). W początkowej fazie postępowania wszyscy uczestnicy libacji alkoholowej składali fałszywe zeznania co do okoliczności przebiegu zdarzenia i nie spotkało się to ze stosowną reakcją prokuratora.

- Ds. 68/09 Prokuratora Rejonowego w L. przeciwko Arkadiuszowi S. oskarżonemu o czyn przewidziany w art. 207 § 1, 157 § 1 i 155 k.k. w zw. z art. 11 § 2 i 31 § 2 k.k. sformułowany następująco: w okresie od 2005 r. do lutego 2009 r. mając w znacznym stopniu ograniczoną zdolność rozpoznania znaczeniu czynu i pokierowania swoim postępowaniem znęcał się fizycznie i moralnie nad konkubiną Joanną P., a w dniu 6 lutego 2009 r. pobił ją uderzając pięściami oraz kopiąc po głowie i całym ciele, a także uderzył jej twarzą o twarde podłoże powodując szereg rozległych obrażeń ciała w obrębie głowy, klatki piersiowej i jamy brzusznej, a w szczególności wylewy krwawe w tkance podskórnej sklepienia i obu bocznych okolic głowy z obecnością krwiaka podtwardówkowego po stronie prawej oraz wylewów w oponach miękkich, obustronne złamanie dwóch żeber, podbiegnięcia krwawe w tkance tłuszczowej powłok brzucha z kilkoma pęknięciami torebki wątroby i śledziony oraz wylewy w krezce jelita cienkiego, podbiegnięcia krwawe i otarcia naskórka w kończynach dolnych i górnych, co naruszyło czynności narządów ciała w/w na czas powyżej dni 7, przewidując w ten sposób możliwość jej śmierci nieumyślnie spowodował zgon w drodze uduszenia na skutek aspiracji krwi do środka oddechowych.

Materiał aktowy przedmiotowego postępowania wskazuje jednoznacznie. Iż przytoczony opis i ocena prawno-karna czynu zarzuconego sprawcy były następstwem dyletanctwa prokuratora w zbieraniu i ocenie materiału dowodowego oraz wybiórczej jego analizy w opiniowaniu biegłych Zakładu Medycyny Sądowej A.M. w Gdańsku. Wg protokołu oględzin i otwarcia zwłok, na ciele ofiary ujawniono łącznie 50 obrażeń zewnętrznych zlokalizowanych na twarzy, głowie, kończynach górnych i dolnych, w okolicy lędźwiowej i krzyżowo-lędźwiowej oraz prawym biodrze. Z obrażeń wewnętrznych rozległy krwiak grubości 0,7 cm zlokalizowany w obrębie prawej półkuli i podstawy mózgu z odkształceniem powierzchni zewnętrznej mózdzku i rdzenia przedłużonego, wylewy krwawe w tkankach miękkich szyi pomiędzy krtanią i kręgosłupem oraz obustronne złamania VI i VII żebra w liniach środkowo-obojęczykowej prawej i lewej oraz pachowej wraz z rozerwaniem torebki śledziony i wątroby. Krtani i tchawica były wypełnione

śluzowo-krwistą treścią. W końcowej opinii sekcjonujący lekarz medycyny przyjął, iż podbiegnięcia krwawe w tkankach miękkich szyi połączone ze złamaniami żeber oraz rozerwaniem śledziony i wątroby wskazują na mechanizm kolankowania ofiary wraz z uciskaniem szyi. Bezpośrednią zaś przyczyną zgonu był silny uraz głowy prowadzący do powstania krwiaków przymózgowych i obrzęku mózgu, a w konsekwencji tego nagłego zatrzymania krążenia w związku z wklonowaniem się migdałków mózdzku do otworu potylicznego wielkiego.

Biegli Z.M.S. A.M. ignorując ustalenia sekcyjne przyjęli – z powodów tylko im znanych, że „bezpośrednią przyczyną śmierci było najprawdopodobniej uduszenie się wskutek aspiracji krwi do światła dróg oddechowych spływającej do niej z uszkodzeń nosa i błony śluzowej ust, do czego predysponował stan nieprzytomności pokrzywdzonej w związku z doznanymi urazami głowy i stan ostrego zatrucia alkoholem...(i dalej) Charakter, rozległość i umiejscowienie obrażeń w obrębie głowy, klatki piersiowej i jamy brzusznej wskazują, że gdyby nie doszło do śmierci Joanny P. wskutek uduszenia się, spowodowałyby one naruszenie czynności narządów ciała trwające dłużej niż 7 dni, a ich następstwa nie stanowiły ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w rozumieniu art. 156 k.k. ”.

Wobec przyjmowanych powszechnie w medycynie sądowej ocen, iż krwiaki wewnątrzczaszkowe z narastaniem ciasnoty wewnątrzczaszkowej – co miało bezspornie miejsce w tym wypadku – stanowią chorobę realnie zagrażającą życiu, opinia ta może budzić jedynie uczucia zażenowania. Prokurator nie podjął żadnych czynności dla usunięcia sprzeczności ocen biegłych, zaś w postępowaniu przed sądem z obawy przed ustaleniem właściwej oceny prawnokarnej czynu sprawcy i jego dalszym ściganiem za zbrodnię zabójstwa, obrońca oskarżonego wystąpił z inicjatywą dobrowolnego poddania się karze przez oskarżonego. Wnioskowana przez oskarżonego i wymierzona mu w górnej granicy ustawowego zagrożenia kara 4 lat pozbawienia wolności, wpisywała się tu jednoznacznie w przyjętą taktykę obrony zmierzającej do ukrycia zbrodni zabójstwa.

Istotną wadą postępowań przygotowawczych o przestępstwo nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka jest niedostateczna współpraca prokuratora z biegłym lek. med., poziom wydawanych opinii oraz opieszałość w ich sporządzaniu i nadsyłaniu. Bez względu na okoliczności przestępstwa i możliwy

stopień trudności w określeniu przyczyny zgonu, w nazbyt szerokim zakresie – co miało miejsce w 55 sprawach (64% badanej próby) – korzysta się z prowadzenia sekcji zwłok przy udziale miejscowych lekarzy. Skutkiem tego opinie te ograniczają się najczęściej do wskazania bezpośredniej przyczyny zgonu, umiejscowienie i liczebność obrażeń na ciele pokrzywdzonego określane są ogólnikowo i z pominięciem możliwego mechanizmu ich powstania/ Występuje też znaczna opieszałość w ich sporządzaniu (w 9 sprawach trwało to od 2 do 4 miesięcy).

Oceny prawnokarne czynu zawarte w postanowieniach o wszczęciu postępowania przygotowawczego jak również i w aktach oskarżenia, pomijały z reguły problematykę kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy w tych sytuacjach faktyczno-prawnych, gdy spowodowany nieumyślnie skutek śmiertelny był następstwem umyślnego czynu wyjściowego stanowiącego czyn zabroniony.

Zawarta w art. 9 § 2 k.k. definicja przestępstwa nieumyślnego, powołująca jako jego ustawowy, obligatoryjny składnik niezachowanie ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, nie usprawniła ścigania przestępstw nieumyślnych. Wniesione przez prokuratora akty oskarżenia zawierały w 64 sprawach (74,4% badanej próby) informację o naruszonych zasadach ostrożności. Polegało to na przytoczeniu w treści zarzutu, a często też i w uzasadnieniu aktu oskarżenia – w ślad za protokołami Państwowej Inspekcji Pracy bądź opiniami biegłych – naruszonych zasad bezpieczeństwa pracy, obsługi maszyn i pojazdów rolniczych, zasad organizowania i prowadzenia robót budowlanych, prowadzenia polowania, wyrębu drzewa itp. Wszystkich tych zasad nie traktuje się zbiorczo w myśl art. 9 § 2 k.k. jednym wspólnym pojęciem normatywnym jako zasady ostrożności, co przy każdorazowym podkreślaniu ich odrębności związanej z daną działalnością lub aktywnością człowieka, odnosi się wrażenie ich różnicowania. Charakterystyczne jest przy tym, iż w sprawach o nieumyślne spowodowanie śmierci, których czynem wyjściowym było naruszenie nietykalności cielesnej bądź dokonanie uszczerbku na zdrowiu, problematyka naruszenia zasad ostrożności pomijana jest milczeniem. Niekiedy zaś dla zachowania poprawności jurydycznej opisu czynu z treścią art. 9 § 2 k.k., jest on uzupełniany normatywnym zwrotem „niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach” bez ich wskazania i konkretyzacji, albo też jako te naruszone zasady ostrożności powołuje się argumentację dotyczącą możliwości przewidywania popełnienia przestępstwa: „powinien i mógł przypuszczać,

że pokrzywdzony może nie dojść o własnych siłach do domu, usnąć bądź zasłabnąć i ponieść śmierć w wyniku oziębienia”.

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

3. Postępowanie sądowe, oceny prawnokarne czynu, wymiar kary

Średni czas trwania postępowania sądowego w badanej kategorii przestępstw był zbliżony do postępowania przygotowawczego i wynosił 5,3 miesiąca. Okolicznością zaś mającą istotny wpływ na czasokres trwania postępowania sądowego było stosowanie przewidzianych w art. 335 i 387 k.p.k. instytucji skazania bez rozprawy oraz dobrowolnego podania się karze.

Spośród ogólnej liczby 86 spraw zakończono:

- przy stosowaniu art. 335 k.p.k. 40 spraw tj. 46,5% badanej próby, których przeciętna czasu trwania postępowania przed sądem wynosiła 1,5 miesiąca (licząc od wpływu aktu oskarżenia do czasu zapadnięcia wyroku);
- przy stosowaniu art. 387 k.p.k. 12 spraw (tj. 14,0%) i czasie trwania postępowania sądowego 3,5 miesiąca;
- bez stosowania wymienionych uproszczeń proceduralnych 34 sprawy (tj. 39,5%) i średnim czasie trwania postępowania sądowego 10,3 miesiąca.

Przyczyną nieuzasadnionej długotrwałości postępowania sądowego była najczęściej opieszałość w wyznaczaniu terminu rozprawy. Zauważono ją w 8 sprawach i czasowym rozmiarze od 6 do 8 miesięcy.

Spośród 93 oskarżonych 5 (5,3%) zostało uniewinnionych. W stosunku do pozostałych 88 zapadły następujące rozstrzygnięcia:

- warunkowe umorzenie postępowania – 4 (4,3%);
- samoistna kara grzywny – 2 (2,1%);
- kara pozbawienia wolności w rozmiarze do 1 roku pozbawienia wolności i z warunkowym zawieszeniem jej wykonywania – 41 (44,0%)
- kara powyżej 1 roku do 2 lat pozbawienia wolności i z warunkowym zawieszeniem jej wykonywania – 37(39,7%);
- kara bezwzględnego pozbawienia wolności – 4 (4,3%) oraz w rozmiarze:
1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności – 2,

3 lata i 10 miesięcy pozbawienia wolności – 1,

4 lata pozbawienia wolności – 1.

Nadto orzeczono również środki karne w postaci :

- grzywny obok kary pozbawienia wolności – 31,

- nawiązki – 4,

- przepadku broni i naprawienia szkody – po 1.

Oceny prawnokarne czynu przypisanego sprawcy prawomocnym wyrokiem były następujące:

- art. 155 k.k.	50
- art. 155 i 220 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	20
- art. 155 i 160 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	4
- art. 155 i 160 § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	2
- art. 155 i 160 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1
- art. 155 i 162 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1
- art. 155, 160 § 2 i 207 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	2
- art. 155, 231 § 1 k.k w zw. z art. 11 § 2 k.k.	2
- art. 155, 157 § 1 i 207 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1
- art. 155, 157 § 1 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	1
- art. 155 i 156 § 1 w zbiegu realnym przestępstw	1
- art. 160 § 3 k.k.	1
- art. 220 § 2 k.k.	1
- art. 283 § 1 kodeksu pracy	1
Łącznie.....	88

VI. Uwagi końcowe

Wynikający z treści informacji stan ścigania karnego przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, w swej ogólnej ocenie jest tożsamy ściganiu innych typów przestępstw przeciwko życiu i podobne też są występujące błędy i uchybienia. Przebiega on z widocznym na wszystkich etapach procesu karnego pokrzywdzeniem ofiary, skutkiem czego odpowiedzialność karna sprawcy jest minimalizowana.

Dokonana na wstępie postępowania przygotowawczego prawnokarna ocena zdarzenia jako przestępstwa nieumyślnego, a więc czynu o niezbyt znacznym stopniu jego społecznej szkodliwości, rzutuje ujemnie na dalszy jego poziom, bowiem zmniejsza aktywność organu ścigania karnego w prowadzeniu czynności wykrywczych. Wyrazem tego jest szerokie korzystanie z usług lekarzy miejscowych szpitali przy czynności otwarcia zwłok, brak dbałości o szczegółowość opisu i umiejscowienia obrażeń cielesnych oraz każdorazowe wskazanie możliwego mechanizmu ich powstania. Przy jednoczesnych brakach ustaleń faktycznych przebiegu zdarzenia powoduje to, nieuzasadnioną rezygnację ze ścigania karnego umyślnego czynu wyjściowego sprawcy prowadzącego do skutku śmiertelnego i jego ocenę – sprzeczną ze społecznym rozsądkiem – jako przestępstwa w pełni nieumyślnego. W jednostkowych zaś wypadkach w takich błędnych ocenach nieumyślności, pozostają także zachowania objęte zamiarem wywołania skutku śmiertelnego. Czynnikiem sprzyjającym takiej praktyce jest szerokie stosowanie przez sądy przewidzianej w przepisach art. 335 i 387 k.p.k. instytucji dobrowolnego podania się karze mimo, że w danym wypadku zachodziły istotne wątpliwości co do okoliczności popełnienia przestępstwa w kontekście wnioskowanej przez oskarżyciela prawnokarnej oceny czynu. W materiale aktowym badanej próby nie natrafiono bowiem na wypadek odmowy przez sąd uwzględnienia wniosku i rozpoznania sprawy na zasadach ogólnych.

Na tle przestępstwa nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka, istotne wątpliwości budzi przewidziana art. 9 § 2 k.k. ustawowa definicja przestępstwa nieumyślnego w kontekście niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach. Bardziej prawidłowe było rozwiązanie obowiązujące w poprzednim stanie prawnym, natomiast niezachowanie obowiązującej reguły ostrożności należy

uczynić okolicznością kwalifikującą podstawowy typ nieumyślnego spowodowania śmierci człowieka. Społecznie nieuzasadnioną była także rezygnacja z zaostrożonej karalności sprawcy średniego uszczerbku na zdrowiu, którego następstwem była śmierć człowieka.